

ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างของครอบครัว และความอยู่ดีมีสุขของแม่: การวิเคราะห์ครอบครัว แบบขยาย

The Relationship between Family Structure and Maternal Well-being: An Analysis of a Multigenerational Family

- ดร. กาญจนา สงวัฒนา
- อาจารย์ประจำ
- คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
- **Karnjana Songwathana, Ph.D.**
- Lecturer, Faculty of Economics
- Bangkok University
- E-mail: karnjana.s@bu.ac.th

บทคัดย่อ

จากอัตราการหย่าร้างที่สูงขึ้นส่งผลให้จำนวนแม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียวเพิ่มสูงขึ้นตามลำดับ งานวิจัยนี้มีจุดประสงค์ที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างของครอบครัวและความอยู่ดีมีสุขของแม่ โดยมุ่งเน้นไปที่บทบาทของครอบครัวแบบขยายต่อความอยู่ดีมีสุขของแม่ งานวิจัยนี้ใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 210 คน ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร จากการใช้สมการถดถอยวิธีกำลังสองน้อยที่สุดและโลจิสติกส์ พบว่า แม่ที่อาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยายจะมีความอยู่ดีมีสุขที่สูงขึ้นจากความเครียดของแม่ในการเลี้ยงดูลูกที่ลดลง ดังนั้นนโยบายการส่งเสริมการสร้างครอบครัวแบบขยายควรจะได้รับการสนับสนุน เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของแม่ และสร้างเสริมสัมพันธ์ของคนในครอบครัว อันจะเป็นจุดเริ่มต้นของสังคมที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: โครงสร้างของครอบครัว ความอยู่ดีมีสุขของแม่ สุขภาพจิต ครอบครัวแบบขยาย

Abstract

The increasing divorce rate has resulted in a rise in the number of single mother families. This study aimed to examine the relationship between family structure and level of maternal well-being, especially with regard to the role of multigenerational families on maternal well-being. This study used an in-depth interview with the sample size of 210 mothers in Bangkok province. Using both ordinary least square regression and logistic regression, the results found that women who live in multigenerational families could increase their levels of well-being by reducing their levels of parental aggravation. Hence, policies that support multigenerational families should be promoted in order to reduce mother burdens and improve the family relationship, which is a good start for a sustainable society.

Keywords: Family Structure, Maternal Wellbeing, Mental Health, Multigenerational Family

บทนำ

เป็นที่ทราบกันดีว่า ท่ามกลางยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป บทบาทของผู้หญิงต่อครอบครัว ซึ่งรวมไปถึงการแต่งงานและเลี้ยงดูลูกได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากอัตราการหย่าร้างหรือแยกทางของ คู่สมรสที่เพิ่มสูงขึ้น อีกทั้งจำนวนเด็กที่เป็นลูกนอกสมรสหรือเด็กที่เกิดจากมารดาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสที่เพิ่มมากขึ้น โดย Hamilton, Martin and Sutton (2004:11) พบว่า 1/3 ของเด็กทารกแรกเกิด เป็นลูกนอกสมรส ทั้งนี้ สถานการณ์การหย่าร้างที่สูงขึ้น และจำนวนเพิ่มมากขึ้นของเด็กที่เป็นลูกนอกสมรส ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัว และการเลี้ยงดูลูก (Seltzer, 2000: 1250) องค์ประกอบของครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดคือ โครงสร้างใหม่ของครอบครัวที่มีแม่หรือพ่อคนเดียวเพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้ โดยทั่วไปแล้วครอบครัวที่มีแม่คนเดียวจะมีจำนวนมากกว่าครอบครัวที่มีพ่อคนเดียว เนื่องจากเมื่อมีการหย่าร้าง ผู้เป็นแม่มักได้รับสิทธิในการเลี้ยงดูลูกมากกว่าพ่อในกรณีที่มีการฟ้องร้องใน

ศาล ซึ่งโดยมากแล้วศาลจะวินิจฉัยว่า สัญชาติญาณของความเป็นแม่มักให้ความอบอุ่นและให้ความเอาใจใส่ลูกมากกว่าสัญชาติญาณของความเป็นพ่อ (Wurzel and Fischman, 1995: 17)

การเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบของครอบครัวดังกล่าวส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุขของแม่ทั้งในด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต และภาวะทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ปัญหาทางโครงสร้างของครอบครัวนั้น จำนวนแม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียวที่เพิ่มสูงขึ้นยังส่งผลให้บทบาทของครอบครัวแบบขยายหรือครอบครัวที่มีสมาชิกอยู่รวมกันหลายรุ่น (ปู่ย่า ตายาย ลุงป้า น้าอา) กลับมีความสำคัญในการเลี้ยงดูมากขึ้น กล่าวคือ ครอบครัวที่มีแม่เป็นหัวหน้าครอบครัวคนเดียวจะนิยมนำลูกไปให้ปู่ย่า หรือตายายเลี้ยง โดย Aquilino (1996: 299) พบว่า 50% ของเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีการหย่าร้างจะมีบางช่วงเวลาที่อยู่อาศัยในครอบครัวแบบขยาย เช่น อาศัยอยู่กับปู่ย่า ตายาย หรือญาติ นอกจากนี้ยังพบว่าเพียง 1 ใน 5 ของลูกนอกสมรสอาศัยอยู่กับแม่เพียงลำพังในช่วงวัยเยาว์

ถึงแม้ว่าบทบาทของครอบครัวแบบขยายจะมีความสำคัญเพิ่มสูงขึ้น แต่งานศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของครอบครัวแบบขยายต่อความอยู่ดีมีสุขของแม่ยังมีอยู่อย่างจำกัด จึงเป็นที่มาของงานวิจัยเรื่องนี้

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาเฉพาะในประเทศไทย จากสถิติการจดทะเบียนหย่าร้างระหว่าง พ.ศ. 2536-2550 อัตราการหย่าร้างมีการเพิ่มมากขึ้นถึงเกือบ 3 เท่าตัว และมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นตลอด สถิติดังกล่าวนี้นี้ยังไม่รวมถึงการหย่าร้างที่ไม่ได้จดทะเบียนหรือการแยกกันอยู่อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งปัญหาดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาการเพิ่มขึ้นของจำนวนแม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียว และสะท้อนให้เห็นถึงความไม่มั่นคงในครอบครัวไทยที่กำลังเพิ่มสูงขึ้น รวมไปถึงผลกระทบต่อความอยู่ดีมีสุขของแม่ที่เป็นผู้ดูแล แต่งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวยังมีค่อนข้างจำกัดในประเทศไทย เนื่องจากเป็นเรื่องที่มีความอ่อนไหว งานวิจัยนี้จึงจัดได้ว่าเป็นงานวิจัยที่ศึกษาถึงความอยู่ดีมีสุขของแม่และผลกระทบขององค์ประกอบของครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของครอบครัวแบบขยายที่มีต่อความอยู่ดีมีสุขของแม่

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีหลักที่สำคัญที่ใช้กันในการศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างของครอบครัวและความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกในครอบครัวนั้น คือ ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Blau, 1964; Thibaut and Kelly, 1959) โดยงานศึกษาดังกล่าวได้ใช้แบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์ในการวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์บนพื้นฐานทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม เนื้อหาหลักในงานศึกษาสรุปว่า โดยทั่วไปแล้วบุคคลต้องการจะเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคม เช่น แต่งาน เพื่อที่จะได้รับผลประโยชน์สุทธิมากขึ้น

ในปัจจุบันงานวิจัยที่เกี่ยวกับผลกระทบของโครงสร้างของครอบครัวต่อความอยู่ดีมีสุขของคนในครอบครัวเริ่มได้รับความสนใจมากขึ้น หลังจากมีปัญหาการเพิ่มขึ้นของครอบครัวที่มีแม่หรือพ่อคนเดียว โดยงานวิจัยในอดีตหลายงานพบว่า แม่ที่มีสถานภาพทางครอบครัวที่สมบูรณ์จะมีความอยู่ดีมีสุขในรูปของสุขภาพกาย สุขภาพจิต ความเครียด และภาวะการเงินที่ดีกว่าแม่ที่มีสถานภาพทางครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ (Acock and Demo, 1994: 178; Lichter 1997; Steil 2001) ซึ่งสอดคล้องกับ Ros, Mirowsky and Goldstein (1990) และ Waite and Gallagher (2000: 47) ที่เชื่อว่า การแต่งงานจะช่วยเพิ่มระดับความอยู่ดีมีสุขของแม่ ผ่านความมั่นคงทางด้านความสัมพันธ์และอารมณ์ อย่างไรก็ตาม งานศึกษาในอดีตแสดงว่า ปัญหาครอบครัวและปัญหาการเงินเป็นสองสาเหตุหลักที่ก่อให้เกิดความเครียดที่เพิ่มขึ้น (สุชมพวงษ์ ชาญนวงศ์, 2557: 4) เช่นกัน ดังนั้น นอกจากสถานภาพสมรส ปัจจัยอื่น ๆ เช่น คุณลักษณะของแม่ ฐานะทางเศรษฐกิจของแม่ การอยู่อาศัยในครอบครัวแบบขยายต่างมีอิทธิพลต่อความอยู่ดีมีสุขของแม่ด้วยเช่นกัน (Waldron, Weiss and Hughs, 1998: 220-225)

สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานของงานวิจัยนี้พัฒนามาจากทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมและงานศึกษาในอดีตที่กล่าวมาข้างต้น โดยสมมติฐานหลักของงานวิจัยนี้คือ แม่ที่อาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยายจะมีระดับความอยู่ดีมีสุขสูงกว่าแม่ที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดี่ยว นอกจากนี้งานวิจัยนี้ยังพิจารณาถึงปัจจัยอื่นที่มีผลต่อความอยู่ดีมีสุขของแม่ เช่น ภาวะการจ้างงาน การช่วยเหลือทางการเงิน สถานภาพสมรสว่าส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของระดับความอยู่ดีมีสุขของแม่หรือไม่

ระเบียบวิธีวิจัย

ภายใต้ทฤษฎีและสมมติฐานที่กล่าวมาข้างต้น แบบจำลองที่ใช้ศึกษาอิทธิพลของโครงสร้างของครอบครัวต่อความอยู่ดีมีสุขของแม่มีอยู่ด้วยกัน 4 แบบจำลอง

$$W_i = \alpha_i + \beta_i H_i + \mu_i \quad (1)$$

$$W_i = \alpha_i + \beta_i H_i + \gamma_i M_i + \mu_i \quad (2)$$

$$W_i = \alpha_i + \beta_i H_i + \gamma_i M_i + \delta_i C_i + \mu_i \quad (3)$$

$$W_i = \alpha_i + \beta_i H_i + \gamma_i M_i + \delta_i C_i + \pi_i E_i + \mu_i \quad (4)$$

โดย W_i หมายถึงระดับความอยู่ดีมีสุขของแม่ เช่น สุขภาพจิต ความเครียดจากการเลี้ยงดูลูก H_i หมายถึง ปัจจัยทางครอบครัวซึ่งรวมถึงสถานภาพสมรส และโครงสร้างของครอบครัว M_i หมายถึง ปัจจัยทางด้านคุณลักษณะของแม่ เช่น อายุ การ

ศึกษา C_i หมายถึง ปัจจัยทางด้านคุณลักษณะของลูก เช่น สุขภาพของลูก และ E_i หมายถึง ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เช่น รายได้ แหล่งความช่วยเหลือทางการเงิน

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยนี้มาจากการสัมภาษณ์แม่จากครัวเรือนในจังหวัดกรุงเทพมหานคร โดยเลือกสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากครัวเรือนในจังหวัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 250 ครัวเรือน จาก 2,593,827 ครัวเรือน คิดเป็นสัดส่วน 0.01% ซึ่งจำนวนกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวจะให้ค่าความคลาดเคลื่อนอยู่ระหว่าง 5-10% อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์เหลือเพียง 210 ครัวเรือน หลังจากตัดข้อมูลจากครัวเรือนที่มีข้อมูลไม่ครบหรือไม่สมบูรณ์ ทั้งนี้จากแบบจำลองในการวิเคราะห์ที่กล่าวมาข้างต้น สามารถแบ่งประเภทข้อมูลได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ดัชนีชี้วัดและข้อมูลที่ใช้

ประเภทตัวแปร	ดัชนีชี้วัด	แนวคำถามที่ใช้/ข้อมูลที่ใช้
ตัวแปรตาม: ระดับความอยู่ดีมีสุข ของแม่	สุขภาพจิต	<ul style="list-style-type: none"> การประสพภาวะซึมเศร้าในช่วงปีที่ผ่านมา อาการเบื่อหน่าย ลดความสนใจในงานอดิเรกหรือกิจกรรมที่ตนเองเคยชอบ
	ความเครียดในการเลี้ยงดูลูก	<ul style="list-style-type: none"> ความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อความที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูลูก 4 ข้อ
ตัวแปรอิสระ: ครอบครัวแบบขยาย	ปัจจัยทางด้านครอบครัว	<ul style="list-style-type: none"> การอาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยาย สถานภาพสมรส
	ลักษณะส่วนบุคคลของแม่	<ul style="list-style-type: none"> อายุ ระดับการศึกษา
	ลักษณะส่วนบุคคลของลูก	<ul style="list-style-type: none"> สุขภาพของลูก
	ปัจจัยทางเศรษฐกิจ	<ul style="list-style-type: none"> สถานการณ์ทำงาน แหล่งช่วยเหลือทางการเงิน

ในการหาความสัมพันธ์ระหว่างการอาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยายและความอยู่ดีมีสุขของแม่ งานวิจัยนี้ใช้วิธี Ordinary Least Square Regression ในกรณีที่ความอยู่ดีมีสุขของแม่วัดโดยความเครียดของการเลี้ยงดูลูก และวิธี Logistic Regression ในกรณีที่ความอยู่ดีมีสุขของแม่วัดโดยตัวแปรด้านสุขภาพจิต เนื่องจากข้อมูลมีลักษณะแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม (Dichotomous)

ผลการศึกษา

ตารางที่ 2 แสดงถึงสถิติเชิงพรรณนาของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ทั้งนี้ จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน

210 คน พบว่า ประมาณ 35% ของผู้ตอบแบบสอบถามอาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยาย ซึ่งหมายถึงครอบครัวที่ประกอบด้วยตา/ยาย หรือปู่/ย่า ทั้งนี้ สถานภาพของกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยแม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียวประมาณ 31% โดยกลุ่มตัวอย่างมีอายุเฉลี่ย 27 ปี และส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช./ปวส.ถึงประมาณ 46% เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจแล้ว จำนวนถึง 79% ของกลุ่มตัวอย่างระบุว่าไม่ได้ทำงาน และประมาณ 44% ของกลุ่มตัวอย่างระบุว่าได้รับความช่วยเหลือทางด้านการเงินจากญาติ พี่น้อง หรือเพื่อนที่ไม่ใช่คู่สมรสในช่วงปีที่ผ่านมา

ตารางที่ 2 สถิติแบบพรรณนา

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา	ค่าเฉลี่ย/สัดส่วน	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ตัวแปรตาม (ความอยู่ดีมีสุขของแม่)		
ความเครียดในการเลี้ยงดูลูก	2.15	0.65
อาการโรคซึมเศร้า	0.77	0.31
ตัวแปรอิสระ		
ตัวแปรทางด้านครอบครัว		
อาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยาย	35%	
สถานภาพสมรสของแม่		
- แต่งงาน	64%	
- อยู่กินด้วยกันโดยไม่ได้สมรส	5%	
- โสด (แม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียว)	31%	
ลักษณะส่วนบุคคลของแม่		
อายุ	27.15	5.77
ระดับการศึกษา		
- มัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า	21%	
- มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช./ปวส.	46%	
- ปริญญาตรีหรือสูงกว่าระดับปริญญาตรี	33%	
ลักษณะส่วนบุคคลของลูก		
- สุขภาพของลูก	4.12	0.89
ปัจจัยทางเศรษฐกิจ		
- สถานะการทำงาน	79%	
- ความช่วยทางการเงิน	44%	

จำนวนกลุ่มตัวอย่าง = 210

ความเครียดในการเลี้ยงดูลูก

ตารางที่ 3 แสดงถึงผลการศึกษจากแบบจำลองประมาณความเครียดในการเลี้ยงดูลูกจากกลุ่มตัวอย่าง โดยผลการศึกษจากแบบจำลองที่ (1) พบว่าสถานภาพสมรสส่งผลกระทบต่อความเครียดในการเลี้ยงดูลูกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยสถานภาพแต่งงานและการอยู่กินด้วยกันโดยไม่ได้สมรสมีผลต่อการลดลงของความเครียดในการเลี้ยงดูลูก ซึ่งมีค่า

สัมประสิทธิ์ที่ -0.173 และ -0.040 ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ผลที่ได้รับจากแบบจำลองที่ (4) ซึ่งพิจารณาถึงตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจด้วยแล้ว สถานภาพสมรสกลับไม่แสดงผลกระทบที่มีนัยสำคัญต่อความเครียดในการเลี้ยงดูลูก เมื่อพิจารณาถึงผลของครอบครัวแบบขยายต่อความเครียดในการเลี้ยงดูลูกแล้วพบว่าแม่ที่อาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยายมีความเครียดในการเลี้ยงดูลูกที่ต่ำกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดในการเลี้ยงดูลูกและปัจจัยต่าง ๆ (OLS)

ตัวแปร	ความเครียดในการดูแลลูก			
	แบบจำลองที่ 1	แบบจำลองที่ 2	แบบจำลองที่ 3	แบบจำลองที่ 4
ตัวแปรทางด้านครอบครัว				
สถานภาพสมรส				
- แต่งงาน	-0.173* (0.03)	-0.077* (0.03)	-0.081* (0.03)	-0.063 (0.03)
- อยู่ด้วยกันโดยไม่ได้สมรส	-0.040* (0.03)	-0.067* (0.03)	-0.061* (0.03)	-0.059* (0.03)
- โสด (แม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียว)	0.212* (0.02)	0.192* (0.02)	0.189* (0.02)	0.166* (0.02)
- อาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยาย	-0.091* (0.02)	-0.086* (0.02)	-0.083* (0.02)	0.079* (0.02)
คุณลักษณะของแม่				
อายุ				
		-0.001 (0.10)	-0.001 (0.10)	-0.001 (0.10)
การศึกษา				
- มัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า		-0.091* (0.02)	-0.087* (0.02)	0.076* (0.02)
- มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช./ปวส.		-0.147* (0.02)	-0.132* (0.02)	-0.093* (0.02)
- ปริญญาตรีหรือสูงกว่าระดับปริญญาตรี		-0.111* (0.03)	-0.098* (0.03)	-0.086* (0.03)
คุณลักษณะของเด็ก				
สุขภาพของเด็ก				
			-0.069* (0.01)	-0.069* (0.01)
ตัวแปรทางเศรษฐกิจ				
สถานะการทำงาน				
				-0.073* (0.01)
ความช่วยเหลือทางการเงิน				
				0.221* (0.01)

กลุ่มตัวอย่าง = 210 ตัวเลขในวงเล็บหมายถึงค่าความคลาดเคลื่อน และ * แสดงถึงความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 5% หรือค่า $p < 0.05$

ผลกระทบต่อความซึมเศร้า

ตารางที่ 4 แสดงถึงผลการศึกษามาจากแบบจำลอง Logistic Regression ในการประมาณระดับความซึมเศร้าของแม่ โดยจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมี

จำนวนแม่ที่ประสบภาวะความซึมเศร้าทั้งสิ้น 25 คน คิดเป็นอัตราส่วนประมาณ 1 ต่อ 8 คน ทั้งนี้ผลจากการศึกษาพบว่า การอาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยาย ไม่มีผลต่ออัตราส่วนของการประสบปัญหาภาวะความซึมเศร้าในแม่

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ระหว่างการเป็นโรคซึมเศร้าและปัจจัยต่างๆ (Logistic Regression)

ตัวแปร	การเป็นโรคซึมเศร้า			
	แบบจำลองที่ 1	แบบจำลองที่ 2	แบบจำลองที่ 3	แบบจำลองที่ 4
ตัวแปรทางด้านครอบครัว				
สถานภาพสมรส				
- แต่งงาน	-0.603*	-0.527*	-0.498*	-0.413*
	(0.13)	(0.14)	(0.15)	(0.15)
- อยู่ด้วยกันโดยไม่ได้สมรส	-0.341*	-0.307*	-0.298*	-0.251
	(0.12)	(0.13)	(0.13)	(0.13)
- โสด (แม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียว)	0.531*	0.461*	0.461*	0.414*
	(0.16)	(0.17)	(0.17)	(0.17)
อาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยาย	-0.007	-0.014	-0.008	0.007
	(0.21)	(0.22)	(0.22)	(0.22)
คุณลักษณะของแม่				
อายุ				
		-0.005	-0.006	-0.001
		(0.10)	(0.10)	(0.10)
ระดับการศึกษา				
- มัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า		-0.111	-0.091	0.090
		(0.12)	(0.12)	(0.12)
- มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช./ปวส.		-0.121	-0.141	-0.143
		(0.12)	(0.13)	(0.13)
- ปริญญาตรีหรือสูงกว่าระดับปริญญาตรี		-0.237	-0.218	-0.186
		(0.21)	(0.22)	(0.22)
คุณลักษณะของเด็ก				
สุขภาพของเด็ก				
			-0.040	-0.045*
			(0.06)	(0.06)
ตัวแปรทางเศรษฐกิจ				
สถานะการทำงาน				
				-0.179
				(0.11)
ความช่วยเหลือทางการเงิน				
				0.111*
				(0.10)

กลุ่มตัวอย่าง = 210 ตัวเลขในวงเล็บหมายถึงค่าความคลาดเคลื่อน และ * แสดงถึงความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 5% หรือค่า $p < 0.05$

สถานภาพสมรสและครอบครัวแบบขยาย

จากผลการศึกษาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ผลกระทบของการอาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยายนั้นแตกต่างกันออกไป ซึ่งตารางที่ (5) - (8) นั้นจะแสดงให้เห็นถึงผลการศึกษาจากแบบจำลองของกลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพสมรสที่แตกต่างกันออกไป อันได้แก่ แต่งงาน โสด (แม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียว) ทั้งนี้เนื่องจากจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพสมรสอยู่กินด้วยกันแบบไม่ได้สมรสมีค่อนข้างน้อยอันเป็นผลต่อความมีนัยสำคัญของแบบจำลองจึงไม่ได้เสนอผลจากการศึกษาในกรณีนี้ โดยเมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่ม

ตัวอย่างที่ยังคงอยู่ในสถานภาพแต่งงานและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นแม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียว (โสด) แล้วพบว่า การอาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยายส่งผลต่อการลดลงของความเครียดในการเลี้ยงดูลูก (ตารางที่ (5)-(6) ทั้งนี้ ตารางที่ (7) - (8) แสดงถึงผลการศึกษาของแบบ Logistic Regression ในการประมาณความเข้มเศร้าของแม่ โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างตามสถานภาพสมรส ผลจากการศึกษาที่ได้รับนั้นสอดคล้องกับตารางที่ (4) กล่าวคือ การอาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยายไม่มีผลต่อการประสพปัญหาภาวะความเข้มเศร้าของแม่

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ระหว่างระดับความเครียดในการเลี้ยงดูลูกและปัจจัยต่าง ๆ สำหรับแม่ที่ยังอยู่สถานภาพแต่งงาน

ตัวแปร	ความเครียดในการดูแลลูก			
	แบบจำลองที่ 1	แบบจำลองที่ 2	แบบจำลองที่ 3	แบบจำลองที่ 4
ตัวแปรทางด้านครอบครัว				
อาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยาย	-0.266* (0.12)	-0.240* (0.12)	-0.240* (0.12)	0.239* (0.10)
คุณลักษณะของแม่				
อายุ		-0.004 (0.10)	-0.005 (0.10)	-0.005 (0.10)
ระดับการศึกษา				
- มัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า		-0.178* (0.06)	-0.187* (0.06)	0.175* (0.06)
- มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช./ปวส.		-0.142* (0.06)	-0.132* (0.06)	-0.089* (0.06)
- ปริญญาตรีหรือสูงกว่าระดับปริญญาตรี		-0.161* (0.06)	-0.154* (0.06)	-0.135 (0.06)
คุณลักษณะของเด็ก				
สุขภาพของเด็ก			-0.001 (0.01)	-0.007 (0.01)
ตัวแปรทางเศรษฐกิจ				
สถานะการทำงาน				-0.086* (0.03)
ความช่วยเหลือทางการเงิน				0.047 (0.04)

กลุ่มตัวอย่าง = 134 ตัวเลขในวงเล็บหมายถึงค่าความคลาดเคลื่อน และ * แสดงถึงความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 5% หรือค่า $p < 0.05$

ตารางที่ 6 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ระหว่างระดับความเครียดในการเลี้ยงดูลูกและปัจจัยต่าง ๆ สำหรับแม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียว

ตัวแปร	ความเครียดในการดูแลลูก			
	แบบจำลองที่ 1	แบบจำลองที่ 2	แบบจำลองที่ 3	แบบจำลองที่ 4
ตัวแปรทางด้านครอบครัว				
อาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยาย	-0.220*	-0.215*	-0.215*	0.208*
	(0.05)	(0.05)	(0.05)	(0.05)
คุณลักษณะของแม่				
อายุ		-0.005	-0.010*	-0.001*
		(0.01)	(0.01)	(0.01)
ระดับการศึกษา				
- มัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า		-0.088*	-0.076	0.065*
		(0.04)	(0.04)	(0.04)
- มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช./ปวส.		-0.131*	-0.087	-0.065
		(0.06)	(0.06)	(0.06)
- ปริญญาตรีหรือสูงกว่าระดับปริญญาตรี		-0.078	-0.054	0.064
		(0.11)	(0.11)	(0.12)
คุณลักษณะของเด็ก				
สุขภาพของเด็ก			-0.111*	-0.111*
			(0.02)	(0.02)
ตัวแปรทางเศรษฐกิจ				
สถานะการทำงาน				-0.042
				(0.03)
ความช่วยเหลือทางการเงิน				0.047
				(0.03)

กลุ่มตัวอย่าง = 66 ตัวเลขในวงเล็บหมายถึงค่าความคลาดเคลื่อน และ * แสดงถึงความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 5% หรือค่า $p < 0.05$

ตารางที่ 7 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ระหว่างการเป็นโรคซึมเศร้าและปัจจัยต่าง ๆ สำหรับแม่ที่ยังคงอยู่ในสถานภาพแต่งงาน

ตัวแปร	การเป็นโรคซึมเศร้า			
	แบบจำลองที่ 1	แบบจำลองที่ 2	แบบจำลองที่ 3	แบบจำลองที่ 4
ตัวแปรทางด้านครอบครัว				
อาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยาย	0.572 (0.53)	0.564 (0.53)	0.546 (0.54)	0.536 (0.53)
คุณลักษณะของแม่				
อายุ		0.001 (0.01)	0.001 (0.01)	0.001 (0.01)
ระดับการศึกษา				
- มัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า		-0.818* (0.30)	-0.806* (0.30)	0.865* (0.30)
- มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช./ปวส.		-0.381 (0.28)	-0.377 (0.28)	-0.425 (0.29)
- ปริญญาตรีหรือสูงกว่าระดับปริญญาตรี		-0.968* (0.33)	-0.954* (0.35)	0.997* (0.36)
คุณลักษณะของเด็ก				
สุขภาพของเด็ก			-0.040 (0.12)	-0.037 (0.12)
ตัวแปรทางเศรษฐกิจ				
สถานะการทำงาน				0.382 (0.21)
ความช่วยเหลือทางการเงิน				0.344 (0.23)

กลุ่มตัวอย่าง = 132 ตัวเลขในวงเล็บหมายถึงค่าความคลาดเคลื่อน และ * แสดงถึงความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 5% หรือค่า $p < 0.05$

ตารางที่ 8 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองความสัมพันธ์ระหว่างการเป็นโรคซึมเศร้าและปัจจัยต่าง ๆ สำหรับแม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียว

ตัวแปร	การเป็นโรคซึมเศร้า			
	แบบจำลองที่ 1	แบบจำลองที่ 2	แบบจำลองที่ 3	แบบจำลองที่ 4
ตัวแปรทางด้านครอบครัว				
อาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยาย	0.152 (0.19)	0.158 (0.19)	0.166 (0.20)	0.171 (0.20)
คุณลักษณะของแม่				
อายุ		-0.017 (0.01)	0.017 (0.01)	0.015 (0.01)
ระดับการศึกษา				
- มัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า		0.160 (0.17)	0.165 (0.17)	0.171 (0.17)
- มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช./ปวส.		-0.391* (0.19)	-0.417* (0.20)	-0.425* (0.21)
- ปริญญาตรีหรือสูงกว่าระดับปริญญาตรี		-0.511 (0.42)	-0.534 (0.43)	0.598 (0.44)
คุณลักษณะของเด็ก				
สุขภาพของเด็ก			-0.140 (0.08)	-0.137 (0.08)
ตัวแปรทางเศรษฐกิจ				
สถานะการทำงาน				0.105 (0.17)
ความช่วยเหลือทางการเงิน				0.178 (0.14)

กลุ่มตัวอย่าง = 66 ตัวเลขในวงเล็บหมายถึงค่าความคลาดเคลื่อน และ * แสดงถึงความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 5% หรือค่า $p < 0.05$

การอภิปรายผลและบทสรุป

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นที่การทดสอบสมมติฐานภายใต้ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมที่ว่า การอาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยายส่งผลให้ระดับความอยู่ดีมีสุขของแม่เพิ่มสูงขึ้นนั้น เป็นความจริงหรือไม่ โดยผลที่ได้รับจากการศึกษามีทั้งสอดคล้องและไม่สอดคล้องกับทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม ส่วนที่สอดคล้องกับทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม คือ แม่ที่อาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยายจะมีระดับความอยู่ดีมีสุขที่สูงขึ้น อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาพบความอยู่ดีมีสุขที่สูงขึ้นเฉพาะจากกรณีความเครียดในการเลี้ยงดูลูกที่ลดลง แต่กลับไม่พบในกรณีความซึมเศร้าของแม่ ซึ่งเป็นไปได้ว่ามีสาเหตุสำคัญอื่นนอกเหนือจากปัจจัยที่ใช้ในการวิจัยที่มีผลต่ออาการซึมเศร้าของแม่

ทั้งนี้ ผลที่ได้รับจากแบบจำลองยังมีความสอดคล้องกันเมื่อมีการพิจารณาแยกเฉพาะกลุ่มตามสถานภาพสมรส กล่าวคือ แม่ที่มีสถานภาพสมรสแต่งงานและอาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยายมีความเครียดในการเลี้ยงดูลูกต่ำกว่าแม่ที่มีสถานภาพสมรสแต่งงานแต่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดี่ยว นอกจากนี้เมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มแม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียว พบว่า ผลการศึกษาเป็นไปทางเดียวกัน กล่าวคือ แม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียวที่อาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยายมีความเครียดในการเลี้ยงลูกที่ต่ำกว่าแม่ที่เลี้ยงลูกแต่เพียงลำพัง ผลที่ได้รับจากการศึกษานับสนับสนุนทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม โดยสามารถอธิบายว่า มีปัจจัยอื่นที่นอกเหนือจากสถานภาพสมรสที่ส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุขของแม่ ซึ่งก็คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วยสมาชิกหลายรุ่น เช่น ปู่ย่า ตายาย ลุงป้า น้าอา เมื่ออาศัยหลักตามทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมแล้ว อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า แม่ที่อาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยายโดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่ที่เลี้ยงลูกคนเดียว

จะได้รับผลประโยชน์จากความช่วยเหลือทั้งทางด้านการเงิน และจิตใจ จึงทำให้มีความอยู่ดีมีสุขสูงกว่าครอบครัวที่แม่เลี้ยงลูกคนเดียว

เมื่อเปรียบเทียบผลที่ได้รับจากงานวิจัยนี้กับงานวิจัยในอดีตแล้วพบว่า ผลการศึกษาเป็นไปทางเดียวกัน กล่าวคือ งานวิจัยพบว่า สถานภาพสมรสแต่งงานมีผลต่อระดับความอยู่ดีมีสุขของแม่ที่สูงขึ้นซึ่งสอดคล้องกับงานของ Acock and Demo (1994: 178) และ Waite and Gallagher (2000: 47) แต่อย่างไรก็ดี ผลการศึกษายังยืนยันว่า ยังมีปัจจัยอื่นที่ส่งผลระดับความอยู่ดีมีสุขของแม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยาย ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Bengston (2001) ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจจะสามารถอธิบายได้ว่า แม่ที่อาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยายส่วนใหญ่จะได้รับความอบอุ่นและความช่วยเหลือจากคนในครอบครัวทั้งทางด้านการเงิน การช่วยเหลือเลี้ยงดูลูกสูงกว่าแม่ที่เลี้ยงลูกแต่เพียงลำพัง ซึ่งเป็นไปตามหลักทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Aquilino, 1996)

แต่ถึงกระนั้น งานวิจัยนี้ตระหนักถึงข้อจำกัดทางด้านข้อมูล กล่าวคือ ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาจะระบุแต่เพียงว่ากลุ่มตัวอย่างอาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยาย หรืออาศัยอยู่ในครอบครัวซึ่งประกอบด้วยปู่ย่า ตายายหรือไม่ แต่ไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคนในครอบครัวในการเลี้ยงดูหลาน เช่น เวลาที่ปู่ย่า ตายายใช้ในการเลี้ยงดูหลาน จึงไม่สามารถระบุถึงประโยชน์ทางด้านอื่น ๆ ที่ได้รับการอาศัยในครอบครัวแบบขยายได้อย่างชัดเจน ดังนั้น งานวิจัยต่อไปในอนาคตที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของคนในครอบครัวในการเลี้ยงดูหลาน จะส่งเสริมให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการอาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยายและความอยู่ดีมี

สุขของแม่มากยิ่งขึ้น

ถึงแม้ว่างานวิจัยจะมีข้อจำกัดทางการศึกษาตามที่กล่าวมาข้างต้น งานวิจัยนี้จัดได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการศึกษาพฤติกรรมครอบครัวภายใต้ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม อีกทั้งงานวิจัยนี้ยังเป็นงานวิจัยเรื่องแรก ๆ ในประเทศไทยที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของครอบครัวแบบขยายและความอยู่ดีมีสุขของแม่ ซึ่งถือว่าเป็นการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจของบทบาทของครอบครัวโดยเฉพาะครอบครัวแบบขยาย

บรรณานุกรม

- Acock, A.C., and Demo, D.H. 1994. **Family Diversity and Well-Being**. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Aquilino, W.S. 1996. "The Life Course of Children Born to Unmarried Mothers: Childhood Living." **Journal of Marriage and Family** 58, 2: 293-310.
- Bengston, V.L. 2001. "Beyond the Nuclear Family: The Increasing Importance of Multigenerational Bonds." **Journal of Marriage and Family** 63, 1: 1-16.
- Blau, P.M. 1964. **Exchange and Power in Social Life**. New York: Wiley.
- Channuwong, S. 2014. "Buddhist Approaches to Managing Stress and Improving Mental Health." **University of the Thai Chamber of Commerce Journal** 34, 2: 1-17. (in Thai).
- สุขุมพงษ์ ชาญนวงศ์. 2557. "พุทธวิธีบริหารจัดการความเครียดและเสริมสร้างสุขภาพจิต." **วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย** 34, 2: 1-17.
- Hamilton, B., Martin, J., and Sutton, P. 2004). "Births: Preliminary Data." **Natural Vital Statistics Report** 53, 9: 1-17.
- Lichter, D.T. 1997. "Poverty and Inequality Among Children." **Annual Review of Sociology** 23 121-145.
- Ross, C.E., Mirowsky, J., and Goldsteen, K. 1990. "The Impact of the Family on Health: The Decade in Review." **Journal of Marriage and Family** 52,4: 1059-1078.
- Seltzer, J.A. 2000. "Families Formed Outside of Marriage." **Journal of Marriage and the Family** 62, 4: 1247-1268.
- Steil, J.M. 2001. "Family Forms and Member Well-being: A Research Agenda for the Decade of Behavior." **Psychology of Woman Quarterly** 25,4: 344-363.
- Thibaut, J.W., and Kelly, H. H. 1959. **The Social Psychology of Groups**. New York: Wiley.
- Waite, L., and Gallagher, M. 2000. **The Case of Marriage: Why Married People are Happier, Healthier, and Better Off Financial**. New York: Double Day.
- Waldron, I.C., Weiss, C.C., and Hughs, M.E. 1998. "Interacting Effects of Multiple Roles on Woman's Health." **Journal of Health and Social Behavior** 39, 3: 216-236.
- Wurzel, J.S., and Fischman, N.K. 1995. **A Different Place: The Intercultural Classroom**. Newtonville, MA Intercultural Resource.

Ms. Karnjana Songwathana received her Ph.D. in Economics from North Carolina State University. She is currently working as a full-time lecturer at the Faculty of Economics, Bangkok University. Her research interests are related to environmental valuation, international trade and economic development.